

Нуржахон бегим Хиндистонда хукмронлик килган Бобурий шахзодалардан учинчиси — Жахонгиршоҳ (Салим, 1569—1627)нинг иккинчи хотинидир.

Тарихий манбаларнинг берган маълумотига кўра, Нуржахон бегимнинг хакикий исми Мехринисо бўлиб, асли келиб чиқиши Эрондан эди. Унинг ота-онаси йўкчилик оқибатида ўз ватанидан Хиндистонга кўчиб келиб, Акбар подшоҳ саройида хизматга ёлланади. Кунлардан бир кун шахзода Салим (кейинчалик Жахонгир подшоҳ) Мехринисони бозорда кўриб қолади ва унга ошуфта бўлиб, фирокида ўртанади. Бу даврда Мехринисо балогат ёшига етган, сарв комат, ўн тўрт кунлик ойдек киз эди. Шахзода Салим Мехринисо ишида куйиб, халоватини йўкотади. Нихоят, унга уйланишга қарор қилади. У ўз қарорини отаси Акбаршоҳга (1542—1605) айтиб, ундан ижозат сўрайди. Акбаршоҳ эса ўз ўглининг бу кизга уйланишига қатъиян қаршилиқ кўрсатади. Акбаршоҳ ўглининг кўнглини совутмок учун Мехринисони сарой аъёнларидан бири — Али Кули Истажлий (Шерафкан)га турмушга чиқишга мажбур қилади. Шерафкан Мехринисога уйлангач, уни кўшинларга сардор этиб Бенгалияга кўчириб юборади.

1605 йилда Акбаршоҳ вафот этади. Тахтга унинг валиахд ўгли шахзода Салим ўтиради ва ўзини Жахонгиршоҳ деб атади. Тақдир тақозосини қарангки, 1611 йилда Шерафканхон Бенгалия ҳокими Қутбиддиннинг қабулига кирганида муҳим масала устида ҳоким билан жанжаллашиб қолади ва уни пичоклаб ўлдиради. Фожиа устига етиб келган сокчилар Шерафканхонни ҳам ўлдирадилар. Шундан сўнг бева қолган Мехринисони Аграга — Жахонгиршоҳ саройига жўнатадилар. Шу воқеадан бир неча муддат ўтгач, Жахонгиршоҳ Мехринисони ўз никоҳига олади.

«Мунтахаб ут-тавоҳиҳ» асарининг муаллифи Ҳакимхон тўра Мехринисонинг Жахонгиршоҳ никоҳига кириши ҳақида олдиндан башорат қилинган бир кизик туш тафсилотини келтиради. Гўё Мехринисо тунларнинг бирида туш кўради. Тушида осмондан қуёш тушиб келиб, кўрпаси ичига қиради. Шунда уйғониб кетади ва кўрган тушини эри Шерафканхонга сўзлаб, ундан таъбирини сўрайди. Шерафканхон туш таъбири бўйича билимдон бўлгани туфайли, дарҳол хотинининг тушига қуйидагича таъбир айтади: «Сенинг тўшагингга подшоҳ қирар экан».

Мехринисо ўз гўзаллиги, зийраклиги, фаросатли ва тадбиркорлиги туфайли факат Жахонгиршоҳнигина эмас, балки сарой аҳлини ҳам ўзига ром қилади. Эндиликда уни Мехринисо эмас, Нурмахал (саройнинг нури) деб атайдилар. Кейинчалик эса жахоннинг нури, яъни Нуржахон деб атайдилар. Нуржахон бегим нозик таъб шоира ҳам эди. У

Махфий тахаллуси билан газаллар битган. Жахонгиршоҳ салтанатида Нуржахоннинг отаси Ётимод-уд Давла номи билан бош вазирлик лавозимига кўтарилган. Унинг ўгли, яъни Нуржахон бегимнинг акаси Осафхон эса сарой бошқарувчиси мансабида қойим бўлган.

Нуржахон бегим Жахонгиршоҳ салтанатида доно маслахатчи эди. Нуржахон бегим мамлакатнинг ижтимоий, маданий ҳаётига доир кўпгина эзгу тadbирларни бажарган. У ихтирочи ҳам эди, чунончи, гулоб ва «атри Жахонгирий»ни кашф этган. Шу билан бирга, бир неча хил хуш таъм, лазиз таомлару хона безакларини яратди. Сарой аъёнлари орасида унинг ҳурмат эътибори кун сайин ошиб борарди. Тарихий манбаларнинг берган хабарига кўра, Жахонгиршоҳ суюкли хотини Нуржахон бегим шарафига «Нури Жахонин» деб аталган 12 граммли олтин танга зарб эттирган.

«Мунтахаб ут-таворих» муаллифи Нуржахон бегимнинг шох билан қилган мушоираларидан (Жахонгиршоҳ ҳам газаллар битган) бир нечасини кўрсатиб ўтган. Бу шеърларни ўқиган киши Нуржахон бегим замонасининг истеъдодли шоираси бўлганлигига шубҳа қилмайди. Газаллардан бири қуйидагидир:

Ҳадиси холи гу дар нома сабт мекардам,

Сикандвор кукат бар сари суҳан месўхт.

Шаҳиди ишки туро шаб ба хоб медидам,

Ки ҳамчу шуълайи фонус дар кафан месўхт.

Зи сўзи синایی Махфий шуд он қадар маълум,

Ки ҳамчу ҳас, мижааш дар гиристон месўхт.

Мазмуни: Сенинг номаи аъмолингни ёзарканман, сўз устидаги нукталар исирик доналаридек ёнарди. Ишқингда шаҳид бўлганларни кечалари тушимда кўрардим. Улар худди фонус шуъласидек, ўз кафанлари ичида ёнардилар. Махфий қалбининг ёниши шу қадар эдики, йиғлаганда қиприқлари худди ҳасдек ёнарди.

Сўнги вақтларда Жахонгиршоҳ бот-бот қасал бўлиб, давлат ишларига қарамай қўяди. Ана шундай пайтларда Нуржахон бегим салтанат ишларини бошқариб туради. Нуржахон бегимнинг салтанат ишларидаги фаолияти ва унинг тутган мавқеи Жахонгиршоҳнинг ўғилларига, айниқса шахзода Хуррам (Шаҳобиддин Шох Жаҳон)га ёкмасди.

Жахонгиршоҳ саломатлиги ёмонлаша бошлагач, 1616 йилда шахзода Парвез (Жахонгиршоҳнинг иккинчи ўгли)ни тахтга валиаҳд этиб тайинлайди. Жахонгиршоҳнинг тўртинчи ўгли шахзода Шаҳриёр иродасиз ва қатиятсиз киши эди. Нуржахон бегим кўғирчок сифат шахзода Шаҳриёрни тахтга валиаҳд этиш мақсадида ўзининг авалги эри Шерафқандан бўлган қизи — Лодила бегимни шахзода Шаҳриёрга никоҳлаб беради. Жахонгиршоҳнинг учинчи ўгли шахзода Хуррам (Шох Жаҳон) 1612 йилда 21 ёшида Нуржахон бегимнинг акаси Осафхоннинг 19 ёшли қизи Аржуманд бонуга уйланган эди. Бинобарин, Осафхоннинг мақсади, ўз қуёвини шахзода Хуррамни валиаҳдликка тайинлатиш эди.

Шахзода Хуррам ўз отаси Жахонгиршоҳдан ҳам, валиаҳд акаси шахзода Парвездан ҳам, укаси шахзода Шаҳриёр ва унинг ҳомийси малика Нуржахон бегимдан ҳам ҳафа эди. Отасидан сўнг тахтга ўтиришга ҳаракат қиларкан, бу йўлда асосий ғов деб Нуржахон бегимни биларди. 1622 йилда Нуржахон бегимнинг отаси вазир Ётимод-уд Давлат вафот этгач, Нуржахон бегим билан шахзода Хуррам орасида аёвсиз зиддият қучайди. Бу даврда қасалманд Жахонгиршоҳ салтанат ишларига қарамай қўйган, бинобарин, давлатни бошқариш асосан Нуржахон бегим қўлида қолган эди.

Шахзода Хуррам ўз келажаги ҳақида тараддудланиб, 1622 йилда отаси Жахонгиршоҳ

томонидан ўз карамогига топширилган ногирон (кўр килинган) акаси — шахзода Хусравни пинхона бўғиб ўлдиртиради, отаси Жаҳонгиршоҳга эса «санчик азобидан вафот этди», деб хабар юборади. Шу зайдда сарой ичида гурухбозлик авж олиб, кундан-кун салтанатдан путур кета бошлайди. Ана шундай кулай вазиятни кўпдан бери кутиб турган Эрон ҳукмдори Шох Аббос тўсатдан Кандаҳорни камал қилади ва қирқ кунлик камалдан сўнг шаҳарни қўлга қиритади. Жаҳонгиршоҳ шаҳарни қайтариб олиш мақсадида шахзода Хуррам бошчилигида катта қўшин тўплаб, Кандаҳорга юбормокчи бўлади. Лекин шахзода Хуррам саройдаги нотинч вазиятда тахтдан узоклашиши истамай, Кандаҳорга боришдан воз кечади ва тез кунда отаси Жаҳонгиршоҳга қарши қўзғолон қўтаради. Қўзғолон бостирилади. Аммо саройдаги гурухбозлик, махфий фитналар мамлакатнинг ички ва ташқи мавқеига салбий таъсир кўрсатади. Салтанатни вақтинча Нуржахон бегим бошқарарди. У ўз ниятларини амалга ошириш мақсадида Жаҳонгиршоҳга содик лашкарбоши Маҳобатхонни саройдан четлатиб, Бенғалияга жўнатади ва мол-мулкни рўйхатга олдирарди. Бундан норози бўлган Маҳобатхон салтанатга қарши бош қўтаради. Шу воқеадан сал вақт ўтгач, Жаҳонгиршоҳ Нуржахон бегим билан бирга пойтахтдан Қобулга қараб сафарга чиқади. Маҳобатхон ражпутли қўшини билан йўлга чиқиб, Шох қофиласини (қарвон) ўраб олади. Маҳобатхоннинг барча шартлари Жаҳонгиршоҳ тарафидан ночор қабул қилинади. Нуржахон бегим Маҳобатхонга қаршилик кўрсатмокчи бўлади, лекин қучлар тенг эмаслигига қўзи етгач, макр-хийла йўлини қидиради. Шох қарвони Маҳобатхон назорати остида Қобулга қараб йўл олади. Қобулга қирилгач, Нуржахон бегим Жаҳонгиршоҳни Маҳобатхон соқчилари қўлидан қутқариб олади ва Қобул қўшинини Маҳобатхонга қарши қўяди. Энди Маҳобатхон учун қочишдан бошқа чора қолмайди. У Қобулдан қочиб Деканга боради ва шахзода Хуррамга қўшилади. Аммо бу вақтда шахзода Хуррамнинг ахволи оғирлашиб, Эронга қочиб ўтиш фикрида юрарди. Бироқ, 1626 йил октябр ойида акаси валиаҳд шахзода Парвезнинг тўсатдан вафот этиши унинг сўнган умидларини яна қонлангириб юборади. 1627 йили Жаҳонгиршоҳ Қашмир бўйлаб саёҳатга чиқади. Саёҳатдан қайтаётиб, ҳасталаниб йўлда вафот этади ва Лохурда дафн этилади. Бу хабарни эшитган шахзода Хуррам тахтни эгаллаш учун Декандан Аграга йўл олади. Шахзода Хуррам Аграга етиб қелгунга қадар унинг қайнотаси Осафхон муваққат равишда марҳум шахзода Хусравнинг ўғли Довар Бахшни тахтга ўтказарди. Шахзода Шаҳриёрни ушлатиб, қўзига мил тортириб, қўр қилади. Қуёви шахзода Хуррамнинг Аграга яқинлашгани хабарини эшитган Осафхон тахт соҳиби қўғирчоқ Довар Бахшни турли-туман васвасалар билан қўрқитиб, тахтдан воз қечиши ва ўзини панага олишини маслаҳат беради. Довар Бахш тахтни ташлаб қочади ва Эрон шоҳи ҳузурига паноҳ истаб боради. Шахзода Хуррам 1628 йил феврал ойида Аграга қириб, айтарлик қаршиликсиз тахтга ўтиради. У салтанатни ўз тасарруфига қиритгач, ўзини «Шох Жаҳон» номи билан аташнн буюради. Ниятларига ета олмаган малика Нуржахон бегим 1645 йилда вафот этади ва қабри Лохурнинг Шох Дара қабристонига қўйилади. «Тазкират ул-хавотин»да ёзилишича, Нуржахон бегимнинг қабр тошига ўзи битган қуйидаги байт ёзилган экан: Бар мазори мо қарибон на қароғи, на қули, на пар парвона ёби, на садойи булбули. Мазмуни: Биз қарибларнинг мазоримизда, на қироқ, на қул, на булбул садосию, на бирор парвонани топмайсан.

Тургун Файзиев